

І.К. Тюльченко

Донецький національний технічний університет, Україна

ПРЕСА 1917 року про МОЛОДІЖНИЙ РУХ в УКРАЇНІ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена проблемі джерелознавчої оцінки преси 1917 року. Автором вперше у сучасній українській історичній науці дана характеристика періодичної і неперіодичної преси, яка висвітлює процес становлення і діяльності молодіжних організацій в Україні 1917 року. Зроблений якісний аналіз газет, журналів, бюлетенів, брошур і листівок, показана їх специфіка у порівнянні з іншими видами історичних джерел. Позначені шляхи подальшої розробки даної проблеми.

Серед джерел з історії молодіжних організацій в Україні 1917 р. значне місце займає преса, що включає періодичні (газети, журнали і бюлетені) і неперіодичні (брошури, листівки) видання. Преса 1917 р. донесла до наших днів велику кількість різних відомостей, які марно шукати в яких-небудь інших письмових пам'ятках минулого. За характером матеріалу, що уміщується, періодична преса революційного періоду дає особливо багато для вивчення історії різних політичних партій, суспільного руху, класової боротьби і так далі. Невипадково у вітчизняній історіографії аналізу періодичної преси приділена велика увага. Проте серед робіт відсутні дослідження, присвячені джерелознавчому аналізу засобів масової інформації 1917 р., що освітлювали молодіжний рух. Разом з тим об'єктивна характеристика існуючих спілок і об'єднань молоді неможлива без аналізу їх видань, а також партійної і безпартійної преси з проблеми. Метою даної статті є джерелознавчий аналіз періодичної і неперіодичної преси 1917 р. що містить відомості про створення і діяльність молодіжних організацій.

Основним джерелом вивчення історії молодіжних організацій виступає преса України. Також досліджена преса всеросійського масштабу, в якій знаходять віддзеркалення загальні для всієї країни, партій і організацій питання, крім того, у ній є і спеціальні публікації про діяльність спілок і організацій в Україні. Періодичні видання, що виходили в даний період, широко представлені в Центральній науковій бібліотеці ім. Вернадського, в Науково-довідковій бібліотеці центральних державних архівів України (м. Київ), а також у Російській державній бібліотеці, в Державному архіві Російської Федерації (м. Москва).

Вивчення великого і різноманітного фактичного матеріалу, зосередженого в періодичній пресі, викликає необхідність її класифікації. Ми вважаємо прийнятним принцип класифікації газетного фонду, запропонований І.І. Копотієнко, де в основу покладено дві ознаки: масштаб і профіль (видавець) друкарського органу [1]. Слідуючи даній методиці, можна виділити наступні групи періодичної преси:

- 1) видання молодіжних організацій;
- 2) газети і журнали політичних партій;
- 3) офіційна преса;
- 4) інші суспільно-політичні і літературні видання.

Усередині кожної групи матеріал буде розташований за масштабом видання: всеросійські, українські, губерньські, повітові, міські.

Видання молодіжних організацій. Їх у нашому розпорядженні небагато, оскільки не всі організації мали матеріальні і технічні засоби для друкування журналів і газет. Таку можливість мали тільки крупні спілки, що раніше сформувалися, або ті, яким надавали значну фінансову допомогу політичні партії або громадські організації. Як правило, моло-

діжні видання виходили щотижня, а іноді без певного терміну, у міру накопичення матеріалу. Більшості газет і журналів засобів вистачило на 1 – 2 номери, потім вони переставали існувати. Проте ці видання мають певне значення для виявлення загальної політичної і ідеологічної спрямованості видавців, для вивчення їх внутрішнього життя.

Автором виявлено тільки одне молодіжне видання всеросійського масштабу – «Известия Центрального Комитета организации сионистской учащейся молодёжи “Геховер”» – бюлетень, що видавався в Петрограді. Це офіційний орган Центрального Комітету, на його сторінках публікувалися документи з'їздів, звернення ЦК. У першому номері газети міститься інформація про життя організації в дні VII Всеросійського сіоністського з'їзду в Петрограді, участь у ньому геховерівців. У двох номерах поміщена хроніка Мерказа (Центрального Комітету), яка знайомить читачів з його практичною діяльністю. У другому номері «Известий», в розділі «Провинция», опубліковані замітки про життя місцевих організацій, у тому числі і в Одесі [2]. Матеріал, опублікований в «Известиях», характеризує діяльність організації в цілому, отже його аналіз допомагає зрозуміти процеси, що відбувалися в місцевих відділеннях «Геховера».

Основна частина періодики з досліджуваної проблеми виходила в українських містах, і головним чином у Києві, оскільки саме тут було утворено більшість молодіжних об'єднань.

У газетах і журналах того періоду поміщався різноманітний матеріал з різних питань внутрішнього і зовнішнього життя організацій. Виникнувши в конкретній місцевості в обстановці класової боротьби за владу, молодіжні газети не могли відсторонитися від подій, що відбувалися в країні, в місті, і замкнутися тільки на молодіжних, вузівських або шкільних проблемах. Майже у всіх газетах в перших номерах поміщені редакційні статті, в яких пояснюються цілі і завдання організацій і їх друкарських органів.

У виданні Центрального Представницького Комітету середньоучбових закладів м. Києва «Голос свободной школы» наголошується, що основне завдання газети – сприяння об'єднанню учнів. Тут же міститься пояснення, що «Голос свободной школы» – орган професійний і присвячений життю середньої школи, реформам, що проводилися в ній, самоосвіті учнів. Проте, відзначає редколегія, обговорюючи питання чисто шкільні, вони вимушені будуть зачіпати і політичні питання, і заявляють, що їх політичною платформою буде радикальна програма Тимчасового уряду [3]. В іншому друкарському органі цієї організації – «Известиях Центрального Представительного Комитета учащихся среднеучебных заведений г. Киева» – викладені завдання Комітету і також містяться заклики – організуватися [4]. Подібного роду редакційні статті учнівських організацій поміщені і в інших власних газетах: в «Известиях Совета выборных учащихся средней школы г. Киева (средние классы)», у «Вольной мысли» (орган Ради учнівських делегатів «Дома учащихся» м. Харкова), у «Революционной мысли» (орган Коаліційної Ради київського студентства) [5]. У цих же газетах регулярно публікувалися докладні протоколи зборів, а також інформація про роботу Центральних Комітетів і їх комісій. Окремо варто сказати про щотижневу газету «Двухглавый Орёл» (видання Київського Патріотичного Товариства Молоді «Двухглавый Орёл»). Хоча вона і виходила з 1911 р., редакція в кожному номері публікувала статтю, в якій характеризувала напрям газети: відстоювання царського необмеженого самодержавства. Тут же запропонований каталог книг антисемітського характеру, що само по собі характеризує спрямованість організації і її друкарського органу. Після Лютневої революції газета припинила своє існування [6].

Преса 1917 року зберегла відомості про ідейну боротьбу усередині самих молодіжних організацій. Зіткнення відбувалися перш за все в неоднорідних, міжпартійних за своїм складом об'єднаннях, наприклад у Коаліційній Раді київського студентства, у Раді учнівських делегатів «Дома учащихся», що у свою чергу вплинуло на характер газет. Так, газети «Революционная мысль» і «Вольная мысль» надали місце всім ідейним течіям, що входять до складу організації. Через цю обставину багато статей газети носять дискусійний характер [7].

В окремих газетах і журналах є розділи «Хроніка», в яких містяться замітки про виникнення і діяльність різних молодіжних організацій в містах і селах України. Показовий щотижневий орган бахмутської організації учнів «Новая школа», на сторінках якого опублікована інформація про існуючі учнівські організації в Катеринославі, Маріуполі, Харкові, Кам'янці-Подільському, Єнакієвому, Юзівці, Гришиному. Інформація досить мізерна, проте в ній міститься фактичний матеріал, що не зберігся в інших джерелах [8]. Аналогічна хроніка публікувалася і в інших виданнях [9].

Особливо треба відзначити журнал «Юный пролетарий» – орган Петербурзького Комітету соціалістичної спілки робочої молоді, на сторінках якого, в розділі «Провінция», поміщено дві замітки по Україні: перша – інформація про літературно-музичний вечір в м. Одесі, організований соціалістичною спілкою робочої молоді, друга – лист на адресу редакції харківських більшовиків із закликом – підтримати місцеву молодіжну організацію [10].

Таким чином, велика частина публікацій в молодіжних виданнях носила агітаційний, пропагандистський характер, і, отже, за змістом газетного матеріалу можна судити про спрямованість їх видавців. Разом з тим видання молодіжних організацій досить-таки мізерні за інформацією, що надається, і не відбивають у повному обсязі процеси, що відбувалися в молодіжному середовищі.

У даний період газети видавалися всіма крупними партійними організаціями: більшовицькими, меншовицькими, есерівськими, кадетськими. Всі вони на своїх сторінках приділяли велику увагу темі молоді – шкільної, студентської, робочої. У періодиці того часу міститься різноманітний матеріал з проблеми: офіційні документи, статті, інформація, повідомлення, замітки з місць, хроніка.

У центральних виданнях велике місце займали статті агітаційного характеру, звернені до певної частини молоді. Тільки за три місяці, з квітня по червень, центральний орган РСДРП(б) – газета «Правда» опублікувала чотири статті Н.К. Крупської, присвячені робочій молоді, в яких автор обґрунтовувала неминучість боротьби за підрастаюче покоління, аналізувала перші спілки молоді, давала поради, як організовуватися робочій молоді, пропонувала проект Статуту Спілки Робочої Молоді Росії [11]. Меншовики більше уваги приділяли учням і студентам, саме до них зверталися із закликом – сприяти роботі партії [12]. У «Вестнике партии Народной Свободы» автор статті «Молодые силы» А.С. Изгоев стверджував, що молоде покоління потягнулося до партії Народної Свободи, що є всі умови для створення Всеросійської Спілки молоді, що вчиться, яка примикає до партії [13].

Під час підготовки до виборів в Установчі збори на сторінках преси розгорілася дискусія про віковий ценз виборців, що знайшло відображення і в партійній пресі [14].

У ряді випадків, враховуючи труднощі молодіжних організацій з пресою, партійні органи поміщали на своїх сторінках повідомлення про з'їзди і конференції, що готуються, цих організацій, іноді висвітлювали їх роботу [15]. Крім того, тут можна знайти провінційну хроніку. Наприклад, з «Вестника партии Народной Свободы» і з «Речи» (центральний орган кадетських партій) дізнаємося про студентські фракції партії кадетів, що діють в Одесі і Харкові [16].

Значно більше конкретного матеріалу міститься в місцевій партійній періодиці. Газети публікували статті про молодіжні організації, що знов утворюються. Так, у «Борьбе» (орган Катеринославської організації РСДРП(м)) у двох номерах поміщено три замітки про міський клуб робочого юнацтва «Маяк» і про клуб ремісничих учнів «Труд и Свет» [17]. Про ще одну досить-таки крупну організацію – ЄЮРО (єврейська юнацька робоча організація) – писала «Звезда» (орган Катеринославського комітету РСДРП(б)), яка показала розбіжності усередині ЄЮРО [18]. Інформацію про перші організаційні збори Спілки соціалістичної робочої молоді м. Харкова надав «Донецкий пролетарий» (орган обласного комітету Донецького і Криворізького басейнів і Харківського комітету РСДРП(б)) [19]. Стаття є коротким звітом зборів з вказівкою промовців і їх пропозицій, перерахований

склад тимчасового комітету і його рішення. Стаття «Студенты и революция», що вміщена в «Голосе социал-демократа» (видання Київського комітету РСДРП), характеризує розвиток соціал-демократичного руху в середовищі київського студентства [20]. Серед матеріалів друкарського органу Харківського комітету партії есерів газети «Земля и воля» є найважливіші відомості про діяльність місцевих студентських організацій. Так, в одному з її номерів міститься проект організації Ради студентських депутатів, вироблений міською Радою старост; в іншому – звіт про загальні збори студентської фракції партії соціал-революціонерів; у третьому – хід і резолюція загальностудентської сходки, скликаної Коаліційною Радою студентських фракцій [21]. Остання стаття без змін надрукована і в газеті Харківської організації більшовиків «Социал-демократ». Тут же опублікована замітка про збори студентських соціал-демократичних фракцій міста [22]. Друкарський орган одеських кадетів «Одесский листок» неодноразово повідомляв про події, що відбуваються в студентському середовищі. Зокрема, в одному з його номерів, у рубриці «Приветствия новому правительству», поміщена телеграма студентів-українців на ім'я Чхеїдзе і Керенського [23]. Про збори одеської студентської групи соціал-революціонерів дізнаємося з газети «Крестьянин и рабочий» [24].

Газета київських есерів «Народная воля» спеціально не зверталася до теми молодіжних організацій, але в одному з її номерів міститься повідомлення про виявлення зброї в будинку київського студентського християнського гуртка [25].

Велику групу газетного матеріалу складають різного роду оголошення, сповіщення про збори, що відбудуться. Подібного роду інформація друкувалася майже у всій партійній періодиці. Зазвичай указувався час і місце збору, іноді порядок денний, тема доповідей і промовці [26].

Місцеві партійні газети також повідомляли про молодіжний рух і в містах Москві і Петрограді [27]. Такий матеріал мав двояке значення: чисто інформативне, а також агітаційне – наслідувати приклад ровесників і об'єднуватися в спілки. Харківські більшовицькі газети вмістили на своїх сторінках звернення В.Ф. Крюза «К социалистической молодёжи России», узяті з «Красноярского рабочего», і статтю Н.К. Крупської «Союз молодёжи» з «Правды», що мало позитивне значення в справі популяризації ідей об'єднання молоді [28]. Місцеві партійні організації через друкарські органи відстоювали свої позиції відносно вікового цензу виборників в Установчі збори і міську думу [29].

Сказане вище дозволяє зробити висновок про те, що дана група періодики достатньою мірою відображала життя і діяльність місцевих організацій молоді. Разом з тим редакції газет прагнули вміщати матеріали тільки про близькі їм за політичною орієнтацією організації.

Офіційна преса є виданнями органів влади, що існували 1917 р., – Центральної Ради, Тимчасового уряду і Рад робочих, солдатських і селянських депутатів. Кожен уряд був зацікавлений у лояльному ставленні до нього молодого покоління і для досягнення цієї мети активно використовував засоби масової інформації, вміщаючи в них відомості про об'єднання молоді, що підтримують його. Тим самим ті або інші організації отримували офіційне визнання з боку державної влади.

Широка тематика міститься в друкованих виданнях Рад робочих і солдатських депутатів. Тут є звернення до різних верств молоді. «Пролетарская мысль» (орган Київської обласної Ради робочих і солдатських депутатів, Центральної Ради професійних спілок, Центральної Ради фабрично-заводських комітетів і робочої секції Ради робочих і солдатських депутатів) і «Вісті Полтавської Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів» надрукували статті народного комісара з освіти А. Луначарського, в яких автор звертається до студентів, курсисток, учнів середніх навчальних закладів із закликом – приступити до об'єднання своїх сил і створення організацій. В одному з номерів «Пролетарской мысли» опубліковано звернення самої газети до робочої молоді – встати на захист пролетарської справи [30].

Газети інформували про життя студентських організацій. У «Известиях Полтавского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» міститься матеріал про збори членів студентської соціалістичної організації міста з вказівкою доповіді і складу ревізійної комісії. Про створення агітаційно-інформаційного бюро при Харківській студентській Коаліційній Раді і його комісії повідомляли «Известия Харьковского Совета рабочих и солдатских депутатов». У газеті «Солдат и рабочий» (орган Херсонської Ради робочих і солдатських депутатів) надрукували програму занять губернського студентського з'їзду, що проходив у Херсоні. Ця ж газета велику увагу приділяла «Союзу робочих-подростков» міста і неодноразово поміщала замітки про стан справ в організації [31]. Офіційна преса Тимчасового уряду мало торкалася проблем молодіжного руху. Авторів вдалося виявити тільки дві замітки про збори студентської фракції партії «Народной свободы» Харкова, вміщені в «Харьковском вестнике» (губернський офіційний орган Тимчасового уряду) [32]. Не виявлені дані з проблеми в засобах масової інформації Центральної Ради. Необхідна подальша пошукова робота в цьому напрямі.

Як і в партійній пресі, в офіційних виданнях значне місце займають оголошення про майбутні збори і мітинги, повідомлення про місце знаходження і час роботи їх бюро і комітетів [33].

Необхідно відзначити, що хоча офіційна преса і вміщала інформацію про стан справ молодіжних організацій, але намагалася уникнути дискусійних питань.

Що стосується інших суспільно-політичних і літературних видань, то до цієї групи необхідно включити всі місцеві газети, що видавалися на засоби міст, земств і губерній і що намагалися надати собі незалежного вигляду, а також видання громадських комітетів, створених у багатьох містах відразу після Лютневої революції.

Видання губернських земств на своїх сторінках вміщали інформацію головним чином про учнівські організації, що мали просвітницький характер. Так, у виданні Харківського губернського земства «Народное дело», у рубриці «По нашему краю», опублікований лист, в якому мова йде про «Юнацьку спілку» в комерційній школі в Барвінковому Ізюмського повіту і є замітка про утворення «Союза молодежи» в селищі Куп'янськ-Вузловий [34]. У другому випадку детальніше повідомляється про цілі організації, про перші кроки діяльності, про вік її членів.

Катеринославська земська газета «Народная жизнь» також вмістила матеріал про дві учнівські і одну змішану за складом (учнівську і солдатську) організації, які утворилися в самому місті і в повіті: про гурток українознавства в 1 комерційній школі в Катеринославі, про товариство «Самоосвіта» в Ольгополі і про «Юнацьку спілку» в Ново-Миколаївці. Тут містяться відомості про їх чисельність, склад рад, членські внески [35].

Видання, що виходили в Києві, Харкові, Полтаві і Лубнах, багато місця на своїх сторінках приділяли студентським організаціям міста. «Известия Харьковского Губернского Общественного Комитета» (губернські відомості) надали відомості про збори студентської фракції партії «Народной свободы» міста і виступ її членів на загальностудентській сходці [36]. Газета «Киевлянин» надрукувала програму «Свободного блока» студентів університету ім. Св. Володимира, замітки про діяльність Коаліційної Ради київського студентства, Ради студентських депутатів і Центрального студентського органу, результати виборів у Центральний студентський орган і ряд оголошень цих організацій [37].

Життя київського студентства висвітлювала і «Киевская мысль», що повідомляла про лекції і збори студентських фракцій кадетів, трудової, народно-соціалістичної партії, вірменської партії «Дашнакцутюн», бундовців, есерів, соціал-демократів (меншовиків), студентського християнського гуртка, Ради студентських депутатів, Ради економічних організацій студентства м. Києва [38].

Цінні факти для дослідження діяльності харківських студентських організацій наводить «Русская жизнь» (орган російського національно-прогресивного і суспільно-політичного життя). Інтерес представляє стаття «Студенческие настроения», в якій характеризується

створення Ради старост, Коаліційної Ради, Ради студентських депутатів і їх взаємовідношення. Давши оголошення про об'єднане засідання загальностудентської Коаліційної Ради і Ради старост, яке підготовлюється, редакція опублікувала і результати цього засідання. Газета також інформувала читачів про збори студентської фракції партії «Народной Свободы», що відбулися [39]. Про діяльність Коаліційної Ради і студентської фракції трудової народно-соціалістичної партії писав «Южный край», що виходив у Харкові [40].

Вість про освіту і роботу студентської соціалістичної організації в Полтаві міститься в «Труде и воле». Докладну хроніку з життя українського студентства, її організацій публікували київська газета «Нова Рада» і «Вестник Лубенского городского общественного комитета». Тут же міститься різноманітний матеріал, включаючи протоколи зборів, статті і замітки про утворення цих організацій, хід їх засідань, звернення та інше [41].

У періодиці даної групи є дані про виникнення і діяльність організацій шкільної молоді, таких, як гурток учнів старших класів середніх шкіл Старобільська, гурток «Прогрес» в Слоб'янську, «Юнацька Спілка» в Барвінковому, Коаліційна Рада учнів у Лубнах [42].

Ряд газет відображає діяльність молодіжних гуртків, що носили культурно-освітній характер. Наприклад, «Труд и воля» писала про освітній гурток молоді на Жилловському руднику, про соціалістичну організацію юнацтва в Лозовій-Павловську, про гурток молоді «Прогрес» при руднику Р.О.П.іТ.; «Бюллетени Екатеринославского Временного Исполнительного Комитета общественных и рабочих организаций» – про демократичний гурток «Читатель»; «Бюллетень губисполкома общественных организаций» – про гурток молоді в Софіївці. Газети наводять дані про цілі і завдання названих організацій, їх чисельність і склад, про засоби [43].

Деякі газети повідомляли про відкриття молодіжних організацій спортивного характеру – товариство «Русский скаут» в Києві і товариство фізичного розвитку учнів середньо-навчальних закладів Одеси [44].

Майже у всіх газетах даної групи поміщені оголошення про конференції і збори організацій, що готуються, іноді – короткі замітки про те, як пройшли ці форуми [45].

Як видно з наявного матеріалу суспільно-політичних і літературних газет, вони головним чином інформували про діяльність студентських і учнівських організацій. Велику частину матеріалу складають оголошення і повідомлення.

До розглянутих неперіодичних видань належать листівки і брошури. У порівнянні з періодичними виданнями вони є великою бібліографічною рідкістю. У нашому розпорядженні є 4 листівки і 2 брошури молодіжних організацій. Дві листівки випущені від імені Студентської Соціалістичної Спілки Кам'янця-Подільського і звернені до робочих і селян з поясненнями, як навести порядок на фабриках і заводах, в селянських господарствах. В обох випадках указаний автор текстів – С.С. Зак. Листівки зберігаються в Центральному державному історичному архіві України, у фонді Об'єднаного комітету партії есерів м. Кам'янця-Подільського [46]. Ще одна листівка належить Харківській студентській фракції партії есерів (датована 1 березня 1917 р.). Видавці звернулися до молоді міста із загальнодемократичними закликами [47].

У Державному архіві Харківської області знаходиться прокламація Харківської студентської соціал-демократичної фракції. За відомостями місцевої поліції, вона виявлена 13 лютого 1917 р. Прокламація написана від руки і віддрукована на гектографі, збереження її погане, текст згасає. У цілому зміст її зводиться до критики Державної Думи [48].

Кам'янець-Подільською студентською соціалістичною спілкою опубліковані дві брошури: «Пролетариат и социализация земли» і «Как распределить землю», в яких роз'яснюється земельна програма партії соціалістів-революціонерів. Брошури призначені для широкого кола читачів [49].

Таким чином, основний мотив наявних неперіодичних видань – виклад загально-програмних положень і загальнодемократичні вимоги, вони звернені до різних кіл суспільства. Разом з тим, маючи таку незначну кількість листівок і брошур, важко судити про

дійсну роботу молодіжних організацій. Що стосується їх зберігання, треба відзначити, що лише дві з них зберігаються в колекції листівок, решта – в інших фондах (партії і жандармського управління). Необхідна подальша робота з виявлення неперіодичних видань молодіжних організацій у різних дореволюційних і революційних фондах.

Підводячи підсумки вищесказаному, відзначимо, що у ряді випадків періодична преса – єдине джерело, яке допомагає відновити діяльність або хоч би встановити факт існування молодіжних організацій, особливо національних і учнівських. Газети також свідчать про появу гуртків у невеликих містах і селах, відомості про них відсутні в інших видах джерел. Разом з тим кожна група періодики відображала діяльність тільки окремих видів молодіжних організацій і тим самим дає однобоке уявлення про розвиток молодіжного руху. Отже, для якнайповнішої характеристики молодіжних організацій необхідно брати всю пресу в комплексі. Крім того, матеріали періодики вимагають перевірки і ретельного джерелознавчого аналізу. Нерідкі випадки, коли у пресі мали місце помилки в написанні назв організацій, прізвищ, імен, посад, статистичних даних. Вірогідність помилок і неточностей в газетах пояснюється недостатньою інформованістю, кваліфікацією кореспондентів або іншими причинами, зокрема друкарськими. Часто друкувався неперевірений або навмисно перекручений матеріал. З'ясуванню достовірності газетного матеріалу допомагає зіставлення його з документами і мемуарами учасників подій, виявлення джерела отримання інформації і його надійності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копотиенко І.І. Источниковедческий анализ периодической печати Украины (1917 – 1925 гг.). – Днепропетровск, 1978. – С. 66-67.
2. Известия Центрального Комитета организации сионистской учащейся молодежи «Геховер». – 1917. – № 2. – С. 4.
3. Голос свободной школы. – 1917. – 21 марта.
4. Известия Центрального Представительного Комитета учащихся среднеучебных заведений г. Киева. – 1917. – № 1. – С. 1.
5. Известия Совета выборных учащихся средней школы г. Киева. – 1917. – № 1. – С. 1; Вольная мысль. – 1917. – № 1. – С. 1; Революционная мысль. – 1917. – № 1. – С. 1.
6. Двухглавый Орёл. – 1917. – № 9. – С. 1.
7. Революционная мысль. – 1917. – № 1. – С. 2, 6-8; № 4-5. – С. 20-21; Вольная мысль. – 1917. – № 1. – С. 3.
8. Новая школа. – 1917. – № 1. – С. 3; № 2. – С. 2-3; № 4. – С. 4.
9. Революционная мысль. – 1917. – № 3. – С. 8; № 4-5. – С. 22-24; Голос свободной школы. – 1917. – 21 марта.
10. Юный пролетарий. – 1917. – № 2. – С. 35-36, 37.
11. Правда. – 1917. – 16 апреля, 27 мая, 30 мая, 20 июня.
12. Вперёд. – 1917. – 5 марта, 9 марта.
13. Вестник партии Народной Свободы. – 1917. – № 14-16, 31 августа. – С. 9-10.
14. Правда. – 2 июня, 8 июля.
15. Вестник партии Народной Свободы. – 1917. – № 21-22, 12 октября. – С. 17-18; Дело народа. – 1917. – 30 марта, 6, 11, 12, 21 мая; Труд. – 1917. – 21 мая.
16. Вестник партии Народной Свободы. – 1917. – 9 ноября, 28 декабря; Речь. – 1917. – 20 октября.
17. Борьба. – 1917. – 21 и 24 июня.
18. Звезда. – 1917. – 8 июля.
19. Донецкий пролетарий. – 1917. – 28 ноября (11 декабря).
20. Голос социал-демократа. – 1917. – 14 марта.
21. Земля и воля. – 1917. – 24 сентября, 13 декабря, 1 сентября.
22. Социал-демократ. – 1917. – 1(14) сентября, 21(30) сентября.
23. Одесский листок. – 1917. – 6 марта.
24. Крестьянин и рабочий. – 1917. – 23 апреля, 4 июня.
25. Народная воля. – 1917. – 28 (15 октября).
26. Социал-демократ. – 1917. – 20, 23 июля, 25 августа, 3, 8 сентября, 26, 30 октября, 5, 6, 15 октября; Крестьянин и рабочий. – 1917. – 4 июня; Земля и воля. – 1917. – 10, 22, 24, 28 сентября, 15, 18 ноября, 8, 15 декабря; Донецкий пролетарий. – 1917. – 26 ноября, 5 декабря; Голос социал-демократа. – 1917. – 7 июня, 29 сентября, 11 апреля; Пролетарий. – 1917. – 16 марта, 8 мая, 17 мая, 2 сентября, 1 сентября, 10 октября.

27. Голос социал-демократа. – 1917. – 24 мая; Знамя труда. – 1917. – 26 июля.
28. Пролетарий. – 1917. – 31 мая, 10 октября; Социал-демократ. – 1917. – 17 сентября.
29. Голос социал-демократа. – 1917. – 30 мая, 1, 2, 3, 4, 10 июня; Звезда. – 1917. – 26 мая (7 июня); Воля народа. – 1917. – 9 мая.
30. Пролетарская мысль. – 1917. – 21 ноября, 31 декабря; Вісті Полтавської Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів. – 1917. – 15 декабря.
31. Известия Полтавского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов. – 1917. – 20 июля; Известия Харьковского Совета рабочих и солдатских депутатов. – 1917. – 16 марта; Солдат и рабочий. – 1917. – 22, 23 июля, 6 августа, 18, 29 октября.
32. Харьковский вестник. – 1917. – 2, 12 сентября.
33. Пролетарская мысль. – 1917. – 30 ноября, 23 декабря; Солдат и рабочий. – 1917. – 9 июля, 22 октября, 19, 26 ноября; Известия Харьковского Губернского Общественного Комитета (губернские ведомости). – 1917. – 11 марта; Известия Полтавского Совета революции. – 1917. – 8, 9, 21 ноября, 2, 3, 5, 13 декабря.
34. Народное дело. – 1917. – 20 июля, 22 июля.
35. Народная жизнь. – 1917. – 20 октября, 2 ноября, 9 декабря.
36. Известия Харьковского Губернского Общественного Комитета (губернские ведомости). – 1917. – 21 апреля, 19 мая.
37. Киевлянин. – 1917. – 28 сентября, 22, 24 августа, 8 декабря, 5 декабря, 1 марта, 29 сентября, 8, 21, 22 октября.
38. Киевская мысль. – 1917. – 21 апреля, 13 мая, 26, 29 августа, 28 ноября, 3, 5 октября, 27 апреля.
39. Русская жизнь. – 1917. – 10, 23, 25 марта, 20, 28 апреля, 14 сентября.
40. Южный край. – 1917. – 31 августа, 6 декабря.
41. Труд и воля. – 1917. – 22 июля; Нова Рада. – 1917. – 25, 29, 30 марта, 9, 13, 14, 15, 20, 25 апреля, 3 мая; Вестник Лубенского городского общественного комитета. – 1917. – 21, 25, 26 апреля, 16, 19, 20, 22, 23 мая.
42. Рідне слово. – 1917. – 13 мая, 24 июня, 15 июля; Вестник Лубенского городского комитета. – 1917. – 21, 24 марта, 7, 8, 13 апреля.
43. Труд и воля. – 1917. – 29 июня, 4, 12 июля; Бюллетени Екатеринославского Временного Исполнительного Комитета общественных и рабочих организаций. – 1917. – 9 мая; Бюллетень губисполкома общественных организаций. – 1917. – 15 июня.
44. Киевлянин. – 1917. – 1 марта; Киевская мысль. – 1917. – 23 апреля; Маленький Одесский листок. – 1917. – 26 марта.
45. Труд и воля. – 1917. – 20 июля; Южный край. – 1917. – 20 июля, 15 ноября; Трудовая газета. – 1917. – 23 июня, 5, 9, 12, 27, 30 июля, 1 августа; Полтавский день. – 1917. – 15, 16, 21, 28 июня, 2, 5, 9, 12, 21, 23, 27, 29 июля; Бюллетени Екатеринославского Временного Исполнительного Комитета общественных и рабочих организаций. – 14 марта; Нова Громада. – 1917. – 14 ноября, 3 и 8 декабря, 30 декабря; Приднепровский край. – 1917. – 7 мая.
46. Центральный государственный исторический архив (далее – ЦГИА) Украины. – Ф. 1435. – Оп. 1. – Д. 9. – Л. 108-108об, 109-109об.
47. ЦГИА Украины. – Ф. 838. – Оп. 2. – Д. 812. – Л. 1.
48. Государственный архив Харьковской области (ГАХО). – Ф. 3. – Оп. 287. – Д. 6047. – Л. 26.
49. ЦГИА Украины. – Ф. 1435. – Оп. 1. – Д. 9. – Л. 23-26, 96-99.

И.К. Тюльченко

Печать 1917 г. о молодёжном движении в Украине: источниковедческий анализ

Статья посвящена проблеме источниковедческой оценки прессы 1917 г. Автором впервые в современной украинской исторической науке дана характеристика периодической и непериодической печати, которая освещает процесс становления и деятельность молодёжных организаций в Украине в 1917 г. Сделан качественный анализ газет, журналов, бюллетеней, брошюр и листовок, показана их специфика в сравнении с другими видами исторических источников. Намечены пути дальнейшей разработки данной проблемы.

I.K. Tulhenko

The Press of 1917 About the Movement in the Ukraine: Source Treatment Analysis

The article is dedicated to the source estimation problem of the press of 1917. For the first time in a modern Ukrainian historical science the author has given the characteristic of periodical and no periodical press that treats the process of formation and activity of youth organizations in the Ukraine in 1917. A qualitative analysis of newspapers, magazines, bulletins, booklets and leaflets has been made. Their specific character in comparison with the other kinds of historical sources has been shown. The ways of further development of the given problem have been outlined.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2008.